

1. רמב"ם י' החזקה - הלכות תעניות פרק ה'

(א) יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגמר להם ולנו אותן הצרות שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר (ויקרא כ"ז) והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'.

(ב) ואלו הן יום שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גהלת ישראל הנשארה וסיבב להתם גלותן. ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק. ושבעה עשר בתמוז וחמשה דברים אירעו בו נשתברו הלוחות ובמל התמיד מבית ראשון והובקעה ירושלים בחורבן שני ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה והעמיד צלם בהיכל:

(ג) ותשעה באב וחמשה דברים אירעו בו נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ והרב הבית בראשונה ובשנייה ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח ונפל ביד גוים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש ובו ביום המוכן לפורענות הרש מורנוסורופוס הרשע ממלכי אדום את ההיכל ואת סביביו לקיים (ירמיהו כ"ז) ציון שדה תחרש:

2. ספר התודעה - פרק שנים עשר:

בחדש טבת שלש תעניות זו אחר זו, על שלש פורעניות שבאו על ישראל בימים שמיני, תשיעי ועשירי בטבת. התעניות של ח' וט' טבת נקראים תעניות צדיקים ואין מתענים בהם אלא יחידים בלבד, ואילו התענית של עשרה בטבת - תענית לכל הציבור:

תענית ציבור שחלה בשבת, אין מתענין בה, אלא דוחים אותה לאחר השבת; חוץ מצום הכיפורים האמור בתורה, שאם חל בשבת אין דוחים אותו.

וכתוב בשם הגאונים, שאם היה חל עשרה בטבת בשבת לא היו דוחים אותו אלא מתענים בשבת, מפני שכתוב בו (יחזקאל כד): אַתְּ עֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה; אלא שלפי חשבון השנים הנהוג בידינו היום, לא יחול עשרה בטבת להיות בשבת לעולם:

3. מתוך הסליחות לעשרה בטבת

זועמתי בתשעה בו בקלמה וְחַפְרָה. חֲשֵׁךְ מַעְלֵי מַעְלֵי הַיּוֹם הַזֶּה וְצָפָר. טְרוֹף טְרוֹף בו הַנּוֹתֵן אֶמְרֵי שְׁפָרָה. הוּא עֲזָרָא הַסּוֹפֵר:

אֲזַכְּרָה מִצּוֹק אֲשֶׁר קָרָאֵנִי. בְּשֵׁלֶשׁ מִפְּנֵי בְּחֻדְשׁ הַיּוֹם הַכִּפְנִי. גִּדְעֵנִי הַנִּיּאֵנִי הַכָּאֵנִי. אֲדָ עֲתָה הִלְאֵנִי:

יִסּוּם עֲשִׂירֵי צָנָה בְּנֵן בּוֹיֵי הַחֹזֶה. כְּתִיב לָךְ בְּסִפְרֵי הַמִּחְזָה. לְזַכְּרוֹן לְעַם נְמֻס וְנִבְזָה. אֲתָ עֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה:

דַּעֲכֵנִי בְּשִׁמוֹנָה בו שְׁמַאלִית וְיִמִּינִית. הֲלֹא שְׁלֹשֶׁתֶּן קִבְעֵתִי תַעֲנִיתִי. וּמִלֶּךְ יָוֵן אֲנִסְנִי לְכִתּוֹב דָּת וְנִינִית. עַל גְּבֵי חֲרָשׁוֹ חוֹרְשִׁים הִאָּרִיכוּ מַעֲנִית:

4. יחזקאל פרק כד

(א) וַיְהִי דְבַר יְדוּד אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בְּחֻדְשׁ הָעֲשִׂירִי בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר: (ב) בֶּן אָדָם כְּתִיב לָךְ אֵת שֵׁם הַיּוֹם אֲתָ עֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סִמָּךְ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל יְרוּשָׁלַם בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה:

5. יחזקאל פרק לג

(כא) וַיְהִי בַשָּׁתִּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּעֶשְׂרֵי בְחַמְשָׁה לַחֹדֶשׁ לְגִלּוֹתֵנוּ בְּאֵלַי הַפְּלִיט מִירוּשָׁלַם לֵאמֹר הִפְתָּה הָעִיר: (כב) וַיְדַבֵּר יְדוּד הַיְהוָה אֵלַי בְּעָרְבַת לַפְּנֵי בּוֹא הַפְּלִיט וַיִּפְתַּח אֶת פִּי עַד בּוֹא אֵלַי בְּבֹקֶר וַיִּפְתַּח פִּי וַיֹּאמֶר לֵאמֹר עוֹד:

6. ראש השנה דף יח/ב

אמר רבי שמעון חסידא מאי דכתיב בה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לישועה ולשמחה

צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר "ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים" ואמאי קרי ליה עשירי עשירי לחדשים והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון ולמה נכתב כאן כדי להסדיר חדשים כתיקנן.

ואני איני אומר כן אלא צום העשירי זה המשה בטבת שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר שנאמר "ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכתה העיר" ועשו יום שמועה כיום שריפה.

ונראין דברי מדבריו שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון והוא אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון אלא שהוא מונה לסדר חדשים ואני מונה לסדר פורעניות.

7. רש"י ראש השנה דף יח/ב

סמך מלך צבל - התחיל לצור עליה: שמועה לגולה - לגלות יכניה, שגלו לצבל אחת עשרה שנה לפני החורבן; שאני אומר על ראשון - שצסדר מקרא: ראשון - לפורענות, בתחלה הובקעה העיר, ואחר כך נשרף הבית בתשעה באב, ובתשירי שלל אחריו גלליה, ובטבת שלל אחריו גלליה השמועה: והוא אומר על ראשון - שצפסוק, אחרון לפורענות: ועל אחרון - שצמקרא, ראשון לפורענות, שהרי תחילה סמך, ואחר כך הובקעה, נמלא שבעה עשר בתמוז שהוא ראשון צמקרא אחרון לסמיכת צבל, שהוא מאוחר צמקרא: אלא שהוא מונה לסדר חדשים - ואמר שלל הקפיד המקרא אלא על סדר החדשים, לכך מנה תמוז קודם לטבת, ואני מונה אף לסדר פורענות:

8. מגילה דף טו/א

תניא אמר רבי יהושע בן קרחה מלאכי זה עזרא.

9. יומא דף ט/ב

משמתו נביאים האחרונים הני זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל.

10. מסכת ספר תורה פרק ראשון

(ח) אין כותבים עברית ולא מדית ולא עילמת ולא יונית שבעים זקנים כתבו התורה לתלמי המלך כתיבה יונית והיה אותו היום קשה לישראל כיום שעשו את העגל שלא היתה תורה יכולה להתרגם כל צרכה:
(ט) י"ג דברים שינו בה: אלהים ברא בראשית...

11. שו"ע אורח חיים סימן תקפ

בשמונה זטצת נכתבה התורה יונית זימי תלמי המלך והיה תשך זעולס שלש ימים.

12. ברייתא דסדר עולם רבה פרק ל

הצפיר והשעיר מלך יון וגו' הוא המלך הראשון (דניאל ח') ועמד מלך גבור וגו' וכעמדו תשבר וגו' (שם י"א) הוא אלכסנדרוס מוקדון שמלך י"ב שנה. עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוח הקדש מכאן ואילך הט אונך ושמע דברי חכמים שנא' (משלי כ"ב) כי נעים כי תשמרם בבטנך. להיות בה' מבטחך. ונאמר (שם) הלא כתבתי לך שלישים וגו'. להודיעך קושט וגו'.

וכן הוא אומר (דברים ל"ב) שאל אביך ויגידך זקניך ויאמרו לך יכול זקני השוק ת"ל ויאמרו לך הא למדת זקן זה שקנה חכמה.

13. ביאור הגר"א שם:

עד כאן היו הנביאים - פי' משהרגו את היצה"ר בטלה הנבואה. שאל אביך - זה הנביאים. זקניך - אלו תלמידי חכמים.

14. בבא בתרא דף י"ב/א-ב

אמר רבי אבדימי דמן חיפה מיום שחרב בית המקדש נימלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים..

15. סנהדרין דף צ"ו/ב

נבוראדן.. הוה קטיל ואזל עד דמטא להיכלא אדליק ביה נורא גבה היכלא דרכו ביה מן שמיא שנאמר "נת דרך ה' לבתולת בת יהודה".

קא זיהא דעתיה נפקא בת קלא ואמרה ליה: 'עמא קטילא קטלת היכלא קליא קלית קימחא טחינא טחינת' שנאמר "קחי רחים וטחיני קמח גלי צמתך חשפי שובל גלי שוק עברי נהרות" חטים לא נאמר אלא קמח.

16. מאמרי רביה עמ' 249 (מאמר לזכר לורד בלפור)

כשאנו מעריכים את ההצהרה, למרות התמעטות דיוקנה במעשה, לא באשמתו של בעל ההצהרה, עלינו לחוש את מקורה, שהוא אותו המקור בעצמו שמשם יונקות כל זכיותינו הנצחיות על ארצנו הקדושה, ומשם יונקת גם ההצהרה את חילה.

התנ"ך, ספר הספרים, והשפעתו על האנושיות ורוחה, בין ברצונה בין שלא ברצונה, הוא יצר לנו את ההצהרה ואת בעל ההצהרה, הוא ברא לנו את המלה הגואלת, הוא נתן לנו בין אומות העולם את בחירי חסידיהם, שהמורם מהם בדרונו היה האיש בלפור. התורה, התנ"ך בכללו, היא המגילה אשר ראה יחזקאל בחזיונו, מגילת ספר כתובה פנים ואחור. היחש שלנו עם התורה שהיא חיינו, אוצר החיים שלנו, הוא כולו יחש פנימי, והיחש של כל העמים אליה הוא יחש חיצוני. היחש הזה מחולק וגם מאוחד, כמו שמהותנו בעצמה מציינת את ההבדלה מן העמים ואת ההצטרפות לכולם יחד.

אנחנו קוראים את המגילה הזאת, החובקת זרועות עולם והגדולה מכל ערכי העולם כולם, בהערכה מופלגת מאד (האגדה אומרת, ע"פ חזיונו של זכריה, שראה גם הוא מגילה עפה "נמצא כל העולם כולו גם הוא אחד משלשת אלפים ומאתיים בתורה") והם ג"כ קוראים אותה. אולם ההבדל בינינו וביניהם הוא, שאנו קוראים אותה מצד הפנים שלה, מעבר מזה, וכל העמים כולם אמנם גם הם מוכרחים להיות כורעי ברך לפני חסנה, תפארתה, קדושתה ואמתתה של התורה, אבל הם קוראים אותה מאחור, מצדה החיצוני. וערפלות רבה שרויה על הקשב שמקשיבים אפילו בחירי העמים את הד הקול של דברי התורה, של המגילה הנבואית, של ספר הספרים, בהיותו נקרא מהם לא לפנים, כ"א לאחור, לא מאותו הצד שהחיים הפנימיים של רוח ה' אשר במלא עולמו יונקים ממנו כ"א מצד הרבה כהה והרבה חלוש מזה. אבל ביותר אנו סובלים מקוראי המגילה שלא כדרכה, מהקוראים אותה למפרע, מהמסרסים את כוונותיה ואת הוד קדושתה הניתן באור הפנים לנו, ואך לנו, "כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים ואהבת חסד".

המנוח הגדול הזה בטא את הרעיון, כי כל היותר עדין ויותר נשגב שישנו כעת באוצר התרבות הוא לקוח מהתנ"ך, אבל לא בצורה מושלמת מפני שאין הם מכירים אותו כי אם על פי העתקותיו ולא מן המקור. אמנם אנחנו יודעים שגם אם העכוב הלשוני יוסר, יש עוד הבדל גדול בין ההקשבה שלנו את הד הקול של הספר הנצחי, שבו קבועה כל עצמותנו ובו משתקפים חיינו ככל בהירותם המקורית, ובין ההקשבה של כל העמים אפילו הטובים שבהם. אשר על כן מגילת קדשנו היא תמיד מגילה כפולה כתובה פנים ואחור.

אבל מי הוא בין גדולי אומות העולם שבא לידי הכרה זו להעריך את הצד הפנימי של מגילת קדשנו, במדה יותר עליונה מצד ערכה המיוחד לעם אשר הספר הוא שלו? יחידים בעולם ובדרורותיהם, ואהד מהם היה המנוח בלפור. וזה הוא המקור שממנו באה לו ההצהרה, שגם היא נובעת מתוך אותה המגילה החזיונית. ואנו צריכים לדעת שכחנו הגדול קשור ביניקתנו אנו מצדה הפנימי של אותה המגילה. וכל מה שאנחנו נאיר ביותר הבלטה את האותיות הפנימיות של מגילת קדשנו בחיינו ובשאיפותינו בתחית האומה והארץ, ככה יהיו האותיות מאירות לעיני כל העמים, הקוראים אותה לא מצדה הפנימי כי אם מצדה החיצוני, מאחור. וכחה של ההצהרה יגדל ויאמץ למרות כל משטיניה הרבים.

17. ספר דברי סופרים - ליקוטי אמרים - סיום הש"ס ד"ה ולכך

ולכך פרשיות אלו קורין בחנוכה שהיה הנס בשמן שרומז לחכמה כמו שאמרו ז"ל בב"ב ובמנחות (פ"ה:), כי טמאו כל השמנים היינו בני יון על ידי חכמת יונית שהיא נגד תורה שבע"פ זה לעומת זה כמ"ש במקום אחר דאריסטו ראש חכמיהם היה בימי שמעון הצדיק ראש חכמי המשנה [ועל ידי חכמת יונית העלו חזיר כדאיתא במנחות (ס"ד:)] הוא אדום כמ"ש שדרשו רז"ל (ויקרא רבה פי"ג) ע"פי ואת החזיר יכרסמנה חזיר וגו' וכמו שאז"ל (איכ"ר פ"ב) יש חכמה באדום שנאמר והאבדתי חכמים מאדום ועל ידי זה עלו,

ומלכות יון המשילו ז"ל (ויקרא רבה שם) בנמר ובמגן אבות לתשב"ץ על משנה עז כנמר שהנמר ממזר מארי וחזיר הבר, פי' ארי הוא בבל כמו שאז"ל (שם) ובבבל הוא יסוד תלמוד בבלי כמ"ש במקום אחר כמו התרגום לשון בבל אחרים ללשון הקודש כן תורה שבע"פ לתורה שבכתב והמשניות חוברו בארץ ישראל תחת ממשלת רומי וחבורם הוא תורה שבע"פ ואין כאן מקום להאריך]

וכ"א בזוהר דאינון קריבין לאורחי מהימנותא כי אין בין מים עליונים למים תחתונים אלא כמלא נימא ובס"ר שרק כותל דק כחוט השערה מפסיק בין ג"ע וגיהנם וזה טוב וזה רע, רק על ידי הדמיון טעו הרבה אחריהם [גם בדורות אחרונים כנודע] וטמאו כל השמנים הם כל החכמות אמיתות של חכמי ישראל נטבעו ונתערבו בחכמות חיצוניות ונעשה נס על ידי הכהנים שהם מלמדי התורה בישראל כמ"ש ובאת על הכהנים יורו משפטך, והתחלת תורה שבע"פ על ידי עזרא שהיה כהן וכן אחר החורבן על ידי ר' יוחנן בן זכאי הכהן עי' בהקדמת פי' המשנה וביוחסין, וכהן גדול הגדול בחכמה מהם נמצא כך שמן חתום בחותמו שברוב חכמה שבו חתום פך והוא כלי חרס קטן, כענין פכים קטנים דיעקב שידוע שהם נפשות מישראל היותר גרוועים כדש"נ איכה נחשבו לנבלי חרש וגו' וכמ"ש (סנהדרין נ"ב:)] דומה לקיתון של חרס כו'

וע"ז נשתייר יעקב אבינו להעלות גם העמי הארץ שגם בהם יש תורה שהוא מדת יעקב, והחכמה הנמצאת בעמי הארץ שאין להם שכל להתחכם בחכמות בני נכר היא שנשארת טהורה וטמונה בתותמו של כה"ג כידוע בענין כל הגדול מחבירו כו' כי ר"ק מצוי' בת"ח ולא בע"ה:

18. ספר דברי סופרים - ליקוטי אמרים אות [ח] ד"ה ושלשה

...כי אמת הוא כן דיש חכמה באו"ה והיינו חכמת אמת רק שאינו מורגש ללב ואינו תורה להדריך הלב על ידו, משא"כ חכמת בני ישראל נקרא תורה... ומעשה בראשית ומעשה מרכבה וסתרי פעולות הנבראים בכל מיני חכמות לימודיות דבני ישראל הוא עצמו אותן חכמות לימודיות דבני ישראל הוא עצמו אותן חכמות אלקיות וטבעיות ולימודיות דאו"ה, רק מצד נביעותן מהבינה שבלב להכיר בכל דבר אמיתות השם יתברך הוא בענין אחר ממש, וכמו ששמעתי כי כל חכמת דרשב"י בספר הזוהר ידעו גם כן סבי דבי אתונא מחכמי יון שהיו קרוב לזמנו והיו לעומתו זה לעומת זה והיה ספירות הם עצמן היה מאמרות הידועים לבעלי ההגיון רק שהשיגום בלבוש אחר מצד החיצוניות ואינו דברי תורה כלל..

19. יומא דף לט/ב

תנו רבנן ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין ולא היה לשון של זהורית מלבין ולא היה נר מערבי דולק והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל מפני מה אתה מבעית עצמך יודע אני כך שסופך עתיד ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך.

יום שמועה:

מלבי"ם על יחזקאל פרק לג פסוק כא - חלק באור הענין (כא-כב) בא אלי הפליט - הנה למעלה (כ"ד כ"ה) אמר שביום החורבן יבא הפליט להשמעות אזנים ביום ההוא יפתח פיך את הפליט ותדבר ולא תאלם עוד והיית להם למופת, אמר לו, שהוא יודיע לו קודם בנבואה שכבר נחרב הבית, והפליט לא יבא רק להשמעת אזנים, כי השמועה ששמע בנבואה לא שמע באזניו הגשמיים רק ראה במראה, והפליט ישמיע בפועל. והנה ה' אמר לו (ג' כ"ו) ולשונך אדביק אל חכך ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח כי בית מרי המה, ובדברי אותך אפתח את פיך, וכן היה יד אליו בערב לפני בוא הפליט - עד שהפליט לא בא רק להשמעות אזנים וה' פתח פיו - שיגיד אל העם לפני בוא הפליט והיה פיו הנאלם תמיד פתוח עד שבא הפליט - ואחר שבא הפליט נשאר פיו פתוח - ר"ל כי יחזקאל לא נתיחד לנבא על החורבן שע"ז נתיחד ירמיה להנבא בירושלים, ששם היה עדיין תקנה בתשובה, ואם היה צדקיה שומע לקולו ויוצא אל נבוכדנצר לא היה מחריב את העיר, אבל בגלות בבל לא היה הדבר תלוי, אדרבה בא להם ציווי מירמיה שיולידו שם בנים ובנות כי ישבו בגלות שבעים שנה, והיה פי הנביא נאלם שמה כי האפשרויות תלוי בנבואת ירמיה, רק אחר שנחרב הבית אז ניתן רשות ליחזקאל לנבאות כי נשלם שליחות ירמיה ומאז נפתח פיו לנבאות אל הכלל ולא נאלם עוד,

ובשגם כי עד עתה לא האמינו עדיין והיו ביניהם נביאי שקר שנבאו שהמקדש לא יחרב, ואחר ששמעו מן החורבן התחילו להאמין לדברי הנביאים ולהאמין בה', ומאז לא נאלם פי המוכיח בדבר ה':

משמעות יום שמועה - המעבר של הנבואה אל הגלות, יחזקאל הוא שכינתא (נבואה) בגלותא. כרוב הדואה מהבית אולם עד בוא הפליט הוא לא מקבל את האחריות עדיין מירמיהו באר"י. וגם כל נבואותיו שכעד עתה הם רק הקדמה לתפקידו עכשיו - נביא הגלות.

תלמוד ירושלמי מסכת תענית דף כג/א
 תני רשב"י ר"ע רבי היה דורש כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי וגו'. צום הרביעי זה י"ז בתמוז שנשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטומוס את התורה והעמיד צלם בהיכל צום החמישי זה ט"ב שבו חרב הבית בראשונה ובשנייה צום השביעי זה ג' בתשרי יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם צום העשירי זה י' בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים. הה"ד ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים. ואני אומר צום העשירי זה חמשה בטבת יום שבאת שמועה לגולה הה"ד ויהי בעשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הובקעה העיר אלא שביהודה מתענין על המעשה ובגלילות על השמועה. ר"ע דורש ראשון אחרון ואחרון ראשון ואני דורש ראשון ואחרון ראשון ואני דואה את דבריי מזדברי ר"ע:

20. ראש השנה דף יח/ב

אמר רבי שמעון חסידא מאי דכתיב כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה

צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר "ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים" ואמאי קרי ליה עשירי עשירי לחדשים והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון ולמה נכתב כאן כדי להסדיר חדשים כתיקנן.

ואני איני אומר כן אלא צום העשירי זה חמשה בטבת שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר שנאמר "ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכתה העיר" ועשו יום שמועה כיום שריפה.

ונראין דברי מדבריי שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון והוא אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון אלא שהוא מונה לסדר חדשים ואני מונה לסדר פורעניות.

21. רש"י ראש השנה דף יח/ב

סמך מלך צבל - התחיל לצור עליה: שמועה לגולה - לגלות יכניה, שגלו לצבל אחת עשרה שנה לפני החורבן: שאני אומר על ראשון - שצסדר מקרא: ראשון - לפורענות, בתחלה הובקעה העיר, ואחר כך נשרף הבית בתשעה באב, ובתשרי שלאחריו נהרג גדליה, ובטבת שלאחריו באתה השמועה: והוא אומר על ראשון - שצפסוק, אחרון לפורענות: ועל אחרון - שצמקרא, ראשון לפורענות, שהרי תחילה סמך, ואחר כך הובקעה, נמלא שבעה עשר בתמוז שהוא ראשון במקרא אחרון לסמיכת צבל, שהוא מאוחר במקרא: אלא שהוא מונה לסדר חדשים - ואמר שלא הקפיד המקרא אלא על סדר החדשים, לכך מנה תמוז קודם לטבת, ואני מונה אף לסדר פורענות:

ספר נצח ישראל - פרק ח

ובפרק קמא דר"ה (יח ע"ב), אמר רבי שמעון בן אלעזר, ד' דברים היה רבי עקיבא דורש, ואין אני דורש כמותו, וזה אחד מהם: "צום הרביעי" (זכריה ח, יט) זה ט' בתמוז, שבו הובקעה העיר, שנאמר (ירמיה נב, ו) "בחדש הרביעי בתשעה לחודש ויחזק

...הרי בין לדעת רבי עקיבא ובין לדעת רבי שמעון בן אלעזר, כל אחד היה בזמן המיוחד לו. כי מה שהיה יום שבאה השמועה בחדש העשירי, כי חודש הזה הוא המוכן להיות מתנגד לדבר שהוא קדוש, בעבור שהוא יוצא מן השווי גם כן. והוא כסדר; אחר שחרב הבית בחדש החמישי, באה השמועה בחדש העשירי

למרחוק, כמו שרחוק הוא חודש העשירי מן חודש הרביעי ומן חודש החמישי. והתבאר לך שלא היה החורבן במקרה, ודברים אלו ראוי שתתבונן בהם:

ספר תורת האדם להרמב"ן - אות קא
תניא (ר"ה י"ח ב') אמר ר"ש ד' דברים היה ר' עקיבא דורש ואיני דורש כמותו ורואה אני את דברי מדבריו, דכתיב כה אמר ה'

תוספתא מסכת סוטה פרק ו
(ג) אמר ר"ש בן יוחאי ארבעה דברים היה ר"ע דורש ודברי נראין מדבריו דר"ע..

(58) ספרי פרשת ואתחנן פיסקא ו
ר' שמעון בן יוחאי אומר ד' דברים היה רבי עקיבא דורשם ואין אני דורשן כמותו ודברי נראי' מדבריו. ..

ריטב"א על מסכת ראש השנה דף יח/ב
ונראין דברי מדבריו וכו' כלומר כי צום הרביעי שהוא ראשון בכתוב על בקיעת העיר שהיתה ראשונה וצום העשירי שהוא אחרון על שמועה הבאה לירמיהו שהיה באחרונה והוא אומר על ראשון שבכתוב אחרון ועל אחרון ראשון כי הוא מפרש צום העשירי הכתוב אחרון בסמיכת מלך בבל שהיה תחילה לכל. ולא עוד אלא שאני מונה לסדר פורעניות והוא מונה לסדר חדשים פי' שאפילו הייתי מבלבל סדר החדשים היה ראוי לדון כמותי ולתפוס סדר פורעניות כ"ש וכ"ש שאני מונה יפה לסדר חדשים כמותו נמוסיף עלין אף לסדר פורעניות:

(6) ספר טורי אבן על מסכת ראש השנה - דף יח ע/ב
אלא צום הי' זה ה' בטבת שבו באת שמועה לגולה. ונ"ל דלר"ש גם בזה"ז צריך להתענות בה' בטבת אע"ג דבשניה לא אירע בו דבר דומיא דצום גדליה וכדפירשתי בסמוך:

שהמצור שהחל בעשרה בטבת באופן של "סמך מלך בבל על ירושלים", היה אמור להביא לאחדות אמיתית ולמנוע את החורבן, בבחינת הקדמת רפואה למכה. אלא שלא ניצלו את המצב המיוחד להוספה באחדות ישראל, וכך נגמר המצור בחורבן. ניתן לומר שנקודה זו תוקנה על-ידי הרבי בה' טבת

22. מלבי"ם על יחזקאל פרק כד פסוק ב - חלק באור הענין

(ב) את שם היום - פי' מהרי"א שר"ל שם היום מימי השבוע למשל יום הראשון בשבוע, ומ"ש את עצם היום רצה לומר בכמה בחדש, והטעם מה שצוה לכתוב שעל ידי כך נודע להם אמיתת נבואתו שכוון היום בצמצום שסמך על ירושלים, עוד כתב כי מאז עד ט' לחדש הרביעי שהבקעה העיר היו תתקיי"ד יום, כמספר השנים שהיו חפשים מיום צאתם מארץ מצרים שהיו בשנת ב' אלפים תמ"ח עד שנחרב הבית בשנת ג' אלפים שנ"ח לחשבון של סדר עולם, וארבעה ימים הנוותרים היו לשנות המקוטעים, והיה מכוון יום לשנה. גם י"ל דרך רמז, וביחוד מ"ש כאן ירושלים חסר יו"ד שא"ל שיכתוב לסימן שם היום ועצם היום, ששם היום הוא מלת עשור - ועצם היום הוא מספר עשרה, שעשור עולה בחשבון תקע"ו ועם מספר עשרה שהוא עצם היום הוא תקפ"ו כמספר ירושלים שנכתב פה חסר י' להיות לזכרון שסמך מלך בבל על ירושלים, וכפי מספר הכשדים שאצלם הלילה שייך אל היום שעבר חשבו אז יום י"א טבת. ובלשון כשדים נקרא שם החדש טבת כמ"ש חז"ל דשמות החדשים עלו עמהם מבבל, ושם י"א טבת - שהוא שם היום ועצם היום לבני בבל עולה כמספר נבוכדנצר(422), חה יהיה זכר גדול שבו ביום סמך מלך בבל, בעצם היום הזה ר"ל בכח היום והרמז שבו:

23. מלבי"ם על יחזקאל פרק ט פסוק ט - חלק באור הענין

(ט) ואתה קח לך חטין ושעורים - צוה לו עוד שיעשה רמז אל המאכל שיאכלו בימי מצורם, א] ממה שיקח חטין ושעורים שהוא סימן הזמנת הלחם לימי המצור, ב] ונתת אותם בכלי אחד - לסימן שיאכלום בתערובות מינים שונים מחסרון לחם נקי, ג] מספר הימים - שיכין לחם על ש"ץ יום, כי מלך בבל סמך על ירושלים ב' ימים לחדש העשירי בשנה התשיעית לצדקיהו, וכבשה בחדש הרביעי מהשנה הי"א למלכותו בז' או בט' לחדש, והאריכו ימי המצור י"ח חדש, ומבואר בירמיה כי באמצע ימי המצור יסתלק מלך בבל מירושלים מפני חיל פרעה (שם ל"ו), וכפי הנראה (שם פסוק י"ז וסי' ל"ב א') היה זה בשנה העשירית למלכות צדקיהו, וכפי זה י"ל ששובו אל המצור שנית היה בתחלת אייר שמאז עד י' תמוז לשנת החורבן היה ת"ל יום, ובעת סר נבוכדנצר מן העיר הכינו להם לחם לימי המצור והכינו לש"ץ יום שהוא שנה וחדש, כי לא מצאו יותר, חז"ש מספר הימים אשר אתה שוכב שלש מאות ותשעים יום - ואחר ש"ץ יום החל הרעב בעיר וסבלו רעב ארבעים יום, שאז מתו ברעב ודבר וחרב בתוך העיר עד שנבקעה העיר (כמ"ש ירמיה כ"א ד') ובכ"מ, ולפ"ז בש"ץ ימים הראשונים אכלו במשקל, וח"ש.

24. המאירי על מסכת ראש השנה דף יח/ב

אבל טבת סמך בו מלך בבל ידו על ירושלים בחורבן ראשון אבל חורבן שני לא נתחדש בו דבר בטבת ותמוז אף על פי שבו הובקעה העיר בראשונה ובשניה לא ביום אחד היה שבראשונה הובקעה בשביעי בתמוז ובשניה בשבעה עשר בו ואנו מתעניין בשבעה עשר בו מפני שהוא אבלות קרובה:

25. נצח פ' n

ולדעת רבי עקיבא, דקיימא לן כוותיה (עירובין מו ע"ב), אלו ד' צומות; הצום האחד הוא שבאה העיר במצור, ולא היו יכולין לצאת מן העיר, וזהו ענין הראשון. הצום השני, שהובקעה העיר, ונתנה בידי הלוחמים עליה. השלישי, שהחריבו את העיר והמקדש אחר שנתנה בידיהם. הרביעי, הריגת אנשים הגדולים והצדיקים. ולפיכך כאשר אמרנו כי הזמן היוצא מן השווי הוא מתנגד לישראל, לכך ב' בטבת בו סמך מלך בבל, כי החדש הזה הוא יוצא מן השווי בקרירות, כמו החדש תמוז יוצא מן השווי בחמימות. והרי יש שני זמנים היוצאים מן השווי שבו היה גובר האויב, והם מתנגדים אל זמן השווי, שבהם מעלת ישראל ושלמותם. לכך סמך מלך בבל על ירושלים להלחם עליה בעשירי של חודש העשירי, שהוא יוצא מן השווי, כמו חודש הרביעי. אך לא היה שולט לגמרי עד חודש הרביעי והחמישי, כי הוא מיוחד להיות שולט המתנגד לגמרי, בעבור שאז החמה בגבורתה ותוקפה. ולא כן י' בטבת, אף על גב שהוא גם כן קצה, אין שם תגבורת אל החמה. ולפיכך בקצה הזה שלט האויב וגבר ביותר, הוא שריפת בית אלקינו. ולמאן דאמר ש"צום העשירי" הוא יום שבאה שמועה לגולה, סבירא ליה כי יום שנודע להם הפורעניות הוא עיקר, כי בו נודע ונגלה. ולפיכך יום שבאה שמועה לגולה הוא התחלת האבילות, והוא דבר בפני עצמו. וראוי שיהיה זה צום העשירי לפי סדר הפורעניות, כמו שיתבאר בסמוך (סוף הפרק):

26. ספר יערות דבש חלק ראשון - דרוש טו

ומעתה גם זה יובן, כי אדם ראה כי מתחלה היה מהלך החמה במהירות, ואח"כ בחטאו נשתנה והלכו במתינות, וזהו גורם שהיו הימים קצרים, כי אילו מהרו ללכת כמקדם, לא היו הלילות ארוכים, כי בששה ימים תעבור ממזלות דרומיות למזלות צפוניות, רק חטאו גרם שהלכו במתינות וגרמו קצירת הימים, וזה אומרו, עולם חשך בעדי ועווני הטה אלה, שחשך היום ודאג לנפשו אף שיגיע יום תקופת טבת, אולי בחטאו עשה קב"ה שתלך עוד במתינות יותר, כיון דכבר נשתנה מהלכה, אולי יהיה עוד שינוי לגריעותא שתלך במתון ביותר, וא"כ יהיה קצירת הימים משוך זמן רב למאוד, ולכך כשראה תקופת טבת שימים חוזרים להאריך, והשמש משמרת נתיבתה מבלי תלך עוד יותר במתון מכאשר נגזר עליו בעת חטאו, אז שמח ועשה חג לה':

והנה החג הזה היה מתחלה להשם, ואח"כ נהפך לעכו"ם, כי כל ענין אדם הראשון היה מטוב ורע עץ הדעת, פעם טוב ופעם רע, ועיקר החג הוא בסוף ימים שמונה שקבע אחרי תקופה כמבואר בירושלמי, וזהו עיקר קלנדריי"א, ואם תקופת תשרי היה כ"א לתשרי, א"כ היה תקופת טבת כ"ב לטבת כנודע, כי יש ביניהם צ"א יום ח' וחצי שעות, וח' ימים החג, וא"כ סוף החג היה יו"ד בטבת. וישראל בבית ראשון הלכו בעקבות עכו"ם, ועשו יום ההוא ג"כ חג לעכו"ם ככל העכו"ם, ולכך בעו"ה ביום ההוא בא

27. ספר יערות דבש חלק שני - דרוש יב

הנה כאשר בחר בזה לדוע, וגם למה תואר לו בזה בן אדם, הוא באמת ימים אלו ימי רעה, ושלשה ימים אלו ימי חושך [מגלת תענית] בהעתק התורה לתלמי מלך יוונים, ובו ביום מת עזרא [סוף מגלת תענית], ובברייתא דמגילת תענית לא נזכרו ימי מיתתו, והיינו כמ"ש כי יום מיתתו היתה צרה גדולה לישראל, כי היה בדורו כמו משה, וראויה היתה התורה להנתן על ידו כמו על ידי משה [סנהדרין כא ע"ב], ולכך כסהו בתהום, ובמות משה לא ידע איש קבורתו, וגם כן כסה בתהום רבה, ולכך נאמר [שמות ל"ב א] לא ידענו מה היה לו, אבל בעו"ה ימים אלו מסוגלים מן ימות עולם, וחובה עלינו לשוב בתשובה, וזהו עיקר מחשבותינו בתוכחה לשוב בתשובה, עד מתי לא ירחם ציון ויבנה חומות ירושלים, עד מתי יעברו צומות האלה ואנחנו לא נושענו, האספו ובואו בני יעקב, חידלו הרע ושובו לה', והעיקר תשובה לב נשבר ונדכה, ובפרטות בימים אלו ימי צום וצעקה, וכמאמר הנביא [ישעיה נ"ח] הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשע, וזהו עיקר התענית:

28. ספר התודעה - פרק שנים עשר:

בחדש טבת שלש תעניות זו אחר זו, על שלש פורעניות שבאו על ישראל בימים: שמיני, תשיעי ועשירי בטבת. התעניות של ח' וט' טבת נקראים תעניות צדיקים ואין מתענים בהם אלא יחידים בלבד, ואילו התענית של עשרה בטבת - תענית לכל הציבור: בשמונה בו, תענית צדיקים. שבו תורגמה התורה ליְוֹנִית על פי גזרת תלמי מלך יון, והיה אותו היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, לפי שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה: בתשעה בו, תענית צדיקים. שבו מתו עזרא הסופר ונחמיה בן חכליה שהעלו את ישראל מבבל ופרנסו אותם בכל צרכיהם. ובמותם, חשכו עיניהם של ישראל שבאותו הדור, ואבדו מהם הרבה דברים שהיו ראויים לקבל משני פרנסים טובים אלה, ולא היתה תמורה לאבדה זו: בעשרה בו, תענית ציבור, שבו סמך נבוכדנצר מלך בבל על ירושלים ושם עליה מצור שלש שנים עד שהובקעה העיר בתשעה לח' תמוז מן השנה השלישית לתחילת המצור: ועוד היתה פורענות אחרת בחדש זה, שבראשון בו יצא יכניה מלך יהודה לגלות, ואתו ה'חרש והמסגר' שהם רוב גדולי העיר וחכמיה ומגיניה, אבל לא קבעוהו תענית:

29. ספר התודעה - פרק שנים עשר:

תענית ציבור שחלה בשבת, אין מתעניין בה, אלא דוחים אותה לאחר השבת; חוץ מצום הכיפורים האמור בתורה, שאם חל בשבת אין דוחים אותו. וכתוב בשם הגאונים, שאם היה חל עשרה בטבת בשבת לא היו דוחים אותו אלא מתענים בשבת, מפני שכתוב בו (יחזקאל כד): אָתְּ עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה; אלא שלפי חשבון השנים הנהוג בידינו היום, לא יחול עשרה בטבת להיות בשבת לעולם:

1. רמב"ם יד החזקה - הלכות תעניות פרק ה

(א) יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגמר להם ולנו אותן הצרות שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר (ויקרא כ"ז) והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'.

(ב) ואלו הן יום שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גהלת ישראל הנשארה וסיבב להתם גלותן. ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלם והביאה במצור ובמצוק. ושבעה עשר בתמוז וחמשה דברים אירעו בו נשתברו הלוחות ובטל התמיד מבית ראשון והובקעה ירושלם בחורבן שני ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה והעמיד צלם בהיכל:

(ג) ותשעה באב וחמשה דברים אירעו בו נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ והרב הבית בראשונה ובשנייה ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבעות מישראל והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח ונפל ביד גוים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש ובו ביום המוכן לפורענות הרש מורנוסרופוס הרשע ממלכי אדום את ההיכל ואת סביביו לקיים (ירמיהו כ"ז) ציון שדה תחרש:

2. מתוך הסליחות לעשרה בטבת

אֶזְכְּרָה מִצּוֹק אֲשֶׁר קָרָאֲנִי. בְּשֵׁלֶשׁ מִפְּוֹת בְּחֻדְשׁ הַזֶּה הִכְנִי. גִּדְעֵנִי הַנִּיאֲנִי הַכָּאֲנִי. אֶדְעָה עֲתָה הַלְאֲנִי:
דְּעֵכֶנִי בְּשִׁמּוֹנָה בּו שְׁמֵאלִית וְיִמֵּנִית. הֲלֹא שְׁלֹשֶׁתָּן קִבְעֵתִי תַעֲנִית. וּמְלֻדָּה יָנּוּ אֲנִסְנִי לְכִתּוֹב דָּת יְיָנִית. עַל גְּבֵי חָרְשׁוֹ חוֹרְשִׁים הָאֲרִיכוּ מֵעֲנִית:
זוֹעֲמֵתִי בְּתִשְׁעָה בּו בְּכֻלָּמָה וְחִפְרָה. חֲשֵׁד מְעַלֵּי מְעִיל הוֹד וְצָפְרָה. טְרוֹף טוֹרֵף בּו הַנּוֹתֵן אֲמָרִי שְׁפָרָה. הוּא עֲזָרָה הַסּוֹפֵר:
יוֹם עֲשִׂירִי צָוָה בּוּ בּוֹזֵי הַחוֹזָה. כְּתָב לָךְ בְּסֵפֶר הַמִּחְזָה. לְזַכְּרוֹן לְעַם נִמְס וְנִבְזָה. אֶת עֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה:

3. יחזקאל פרק כד

(א) ויהי דבר ידוד אלי בשנה התשיעית בחודש העשירי בעשור לחודש לאמר: (ב) בן אדם קתב לך את שם היום את עץ היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם בעצם היום הזה:

4. יומא דף ט/ב

משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל.

5. מסכת ספר תורה פרק ראשון

(ח) אין כותבים עברית ולא מדית ולא עילמת ולא יונית שבעים זקנים כתבו התורה לתלמי המלך כתיבה יונית והיה אותו היום קשה לישראל כיום שעשו את העגל שלא היתה תורה יכולה להתרגם כל צרכה:
 (ט) י"ג דברים שינו בה: אלהים ברא בראשית...

6. שו"ע אורח חיים סימן תקפ

בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך בעולם שלש ימים.

7. קדיש על הרוגי ארץ ישראל/ ש"י עגנון, סומך ונראה

מלך בשר ודם שיוצא למלחמה על אויביו מוציא חיילותיו להרוג וליהרג ספק אוהב את חיילותיו ספק אוהב את חיילותיו, ספק הם חשובים בעיניו ספק אינם חשובים בעיניו, ואפילו חשובים בעיניו חשובים בעיניו כמתים, שכל היוצא למלחמה מלאך המות כרוך בעקבותיו ומתלווה לו להרגו. פגע בו חץ או סייף או חרב או שאר מיני משחית ונהרג מעמידין אחר במקומו, ואין המלך מרגיש בחסרונו, שאומות העולם מרובים וגייסות שלהם מרובים. נהרג אחד מהם יש לו למלך הרבה כנגדו.

אבל מלכנו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא מלך חפץ בחיים, אוהב שלום ורודף שלום ואוהב את ישראל עמו ובחר בנו מכל העמים, לא מפני שאנו מרובים חשק ה' בנו כי אנו המעט מכל העמים. ומתוך אהבתו שאוהב אותנו ואנו מעטים כל אחד ואחד מעמנו חשוב לפניו כליגיון שלם. לפי שאין לו הרבה להעמיד במקומו. נפקד חס ושלום אחד מישראל באה פחת בלגיונותיו של המלך ובאה תשות כח כביכול במלכותו יתברך, שהרי מלכותו חסרה לגיון אחד מלגיונותיו ונתמעטה חס ושלום גדולתו יתברך. לפיכך אנחנו מתפללין ואומרים אחר כל מת מישראל יתגדל ויתקדש שמייה רבא, יגדל כח השם ולא יביא תשות כח לפניו יתברך ויתקדש בעולמות שברא כרצונו, ולא נפחד על עצמנו אלא מהדר גאון קדושתו יתעלה וימליך מלכותיה שתתגלה ותראה מלכותו בשלימות ולא יתמעט ממנה חס ושלום, בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, שאם מלכותו גלויה בעולם-שלום בעולם וברכה בעולם ושירה בעולם ותשבחות הרבה בעולם ונחמה גדולה בעולם וישראל קדושים אוהבים בעולם וגדולתו גדלה והולכת ומתרבה ואינה מתמעטת לעולם.

אם כך אנו מתפללים ואומרים אחר כל אדם שמת, קל וחומר על אחינו ואחיותינו הנאהבים והנעימים בני ציון היקרים הרוגי ארץ ישראל שנשפך דמם על כבוד שמו יתברך ועל עמו ועל ארצו ועל נחלתו. ולא זו בלבד אלא כל הדר בארץ ישראל הוא מלגיון של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהפקידו המלך שומר בפלטרין שלו. נהרג אחד מהלגיון שלו אין לו כביכול אחרים להעמיד במקומו.

לפיכך אחינו כל בית ישראל, כל המתאבלים באבל הזה, נכוון את ליבנו לאבינו שבשמים מלך ישראל וגואלו ונתפלל עלינו ועליו כביכול, יתגדל ויתקדש שמייה רבה בעלמא די ברא כרעותא וימליך מלכותיה ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה. וכן כל הפרשה כולה. ונזכה ונחיה ונראה עין בעין, עושה שלום במרומיו הוא ברחמי יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל אמן